

LEGJISLACIONI EUROPIAN PËR TË DREJTAT GJUHËSORE TË
PAKICAVE DHE KUADRI LIGJOR I ARSIMIT NË MINORITETIN
ETNIK GREK PAS VITEVE 1990

Doktorante Donika Boboli

Departamenti i Gjuhës, Letërsisë dhe Qyteterimit Grek
Fakulteti i Edukimit dhe Shkencave Shoqërore
Universiteti «Eqrem Çabej», Gjirokastrë
E-mail: dboboli@uogj.edu.al

Prof. Asoc. Dr. Eda Shehu

Departamenti i Gjuhëve Sllave dhe Ballkanike
Dega e Gjuhës Ruse
Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti i Tiranës
E-mail: eda.shehu@unitir.edu.al

PËRMBLEDHJE

Në këtë punim vështrohen të Drejtat Gjuhësore të Minoritetit Etnik Grek në Shqipëri, të cilat zënë një vend të rëndësishëm ndër të drejtat e minoriteteve dhe nuk mund të kuptohen jashtë legjislacionit ndërkombëtar dhe atij evropian. Gjuha si elementi themelor për një minoritet është jo vetëm mjet i shprehjes dhe i krijimit të kulturës së tij, por përbën dhe tiparin më të rëndësishëm, që e dallon një minoritet nga shumica ose nga pakicat e tjera. Përdorimi i gjuhës amtare nga anëtarët e minoritetit, veçanërisht në arsim, është një e drejtë elementare gjuhësore e njeriut, e cila garantohet me konventa ndërkombëtare, dhe tekste ligjore të organizatave ndërkombëtare. Punimi në fjalë nxjerrë në pah se ky aspekt është vendimtar për integrimin social dhe kulturor të këtyre pakicave etnike dhe mbetet i garantuar nga një kornizë e gjerë ligjore ndërkombëtare. Prandaj, është thelbësore që të vazhdojnë përpjekjet për të siguruar zbatimin e këtyre të drejtave në praktikë, në mënyrë që minoritetet të mund të ushtrojnë lirisht gjuhën dhe kulturën e tyre, duke ndikuar pozitivisht në bashkëjetesën shoqërore dhe në diversitetin kulturor të shoqërive moderne.

Fjalët çelës: e drejta evropiane, të drejtat gjuhësore, minoriteti etnik grek.

ABSTRACT

This paper examines the linguistic rights of the Greek ethnic minority in Albania, which occupy a significant place among minority rights and cannot be understood outside the context of international and European legislation. Language, as a fundamental element of any minority, is not only a means of expression and cultural creation but also the most defining feature that distinguishes a minority from the majority or other minority groups. The use of the mother tongue by members of a minority—especially

in education—is a fundamental linguistic human right, safeguarded by international conventions and legal instruments of international organizations. This study highlights the fact that this aspect is crucial for the social and cultural integration of these ethnic minorities and is protected by a broad international legal framework. Therefore, continued efforts are essential to ensure the practical implementation of these rights, so that minorities can freely exercise their language and culture, thus contributing positively to social coexistence and the cultural diversity of modern societies.

Keywords: European law, Greek Ethnic Minority, linguistic rights.

Hyrje

Të drejtat gjuhësore zënë një vend të rëndësishëm ndër të drejtat e minoriteteve dhe nuk mund të kuptohen jashtë legjislacionit ndërkombëtar dhe atij europian. Gjuha është elementi themelor për një minoritet. Ajo është jo vetëm mjet i shprehjes dhe i krijimit të kulturës së tij, por përbën dhe tiparin më të rëndësishëm, që e dallon këtë minoritet nga shumica, ose nga pakicat e tjera. Përdorimi i gjuhës amtare nga anëtarët e minoritetit, veçanërisht në arsim, është një e drejtë elementare gjuhësore e njeriut, e cila garantohet me konventa ndërkombëtare dhe normativë ligjore të organizatave ndërkombëtare. Liria e shprehjes gjuhësore është e lidhur me arsimin dhe kulturën, ku efektet e saj reflektohen në jetën e grupeve minoritare.

Të drejtat gjuhësore janë të lidhura me strategjitë politike, qëndrimet, ideologjitë dhe vendimet e qeverive. Këto të drejta janë kolektive forcohen dhe konsolidohen në varësi të klimës politike dhe sociale të kohës.

Të drejtat gjuhësore janë çështje politike që janë përdorur nga shumë institucione dhe shtete për të promovuar politikën dhe strategjitë e të fuqishmëve në një zonë të caktuar gjeografike. Në këtë logjikë, ato mund të përdoren si arsye për të mbrojtur një pakicë etnike ose gjuhësore, duke eliminuar ose kufizuar fuqinë politike të një grupi tjetër etnik (Tsitselikis, 1996). Si të drejta kolektive, këto të drejta u bënë objekt ligjor i mbrojtjes nga Lidhja e Kombeve në periudhën ndërmjet viteve 1920-1940, organizatë kjo, e krijuar për të mbrojtur dhe për të gjetur zgjidhje paqësore ndaj problemeve që lindnin, duke u zëvendësuar më vonë me të drejtat individuale të njeriut nën mbrojtjen e OKB-së (nga viti 1948 e deri më sot). Të drejtat gjuhësore si të drejta kolektive të mbrojtjes u rikthyen në vitet 1990 me promovimin e deklaratave, planeve dhe kartave nga organizatat ndërkombëtare (OKB, UNESCO, etj.), të cilat janë

nënshkruar edhe nga Shqipëria.

Kjo trajtesë është produkt i reflektimeve personale dhe përpjekjeve hulumtuese dhe synon të njohë lexuesin me çështje të zhvillimit të arsimit minoritar në periudha të ndryshme kohore, ku të nxjerrë në pah përpjekjet e minoritetit dhe komunitetit arsimor për arsimin në gjuhën amtare, si dhe strategji politike të zbatuara nga qeveritë shqiptare.

Metodologjia

Për studimin e kësaj teme, përsa i përket pjesës teorike u shfrytëzuan materiale nga literatura greke dhe shqiptare, u përdorën arkivat publike brenda dhe jashtë Shqipërisë, faqet e internetit, u morën si referencë materiale të organizatave, shoqatave ndërkombëtare, si dhe u morën në pyetje individë të ndryshëm. Gjatë kërkimit të burimeve arkivore dhe literaturës së botuar, u konstatuan informacione të rëndësishme të pashfrytëzuara deri më tani, të cilat i japin vlerë të veçantë punimit tonë. Në këtë trajtesë është përdorur *metoda e analizës së përmbajtjes*.

1. Legjislacioni shqiptar për të drejtat gjuhësore të pakicave

Shqipëria u anëtarësua në Lidhjen e Kombeve gjatë seancës së 28-të të Asamblesë së Përgjithshme më 17.12.1920. Me anëtarësimin e Shqipërisë lidhet edhe sigurimi i statusit ligjor i të drejtave të minoritetit grek dhe funksionimi i shkollave greke në Shqipëri. Me hyrjen në organizatën ndërkombëtare, Shqipëria, si të gjitha shtetet, duhej të miratonte dhe të nënshkruante një kuadër specifik angazhimesh për të drejtat e minoriteteve. Një deklaratë të tillë Shqipëria e nënshkroi më 02.10.1921. Ndër parimet që Asambleja e Përgjithshme e Lidhjes së Kombeve i kërkoi Shqipërisë ishte detyrimi për të garantuar fuqinë kushtetuese në traktatin për mbrojtjen e pakicave, për t'u dhënë shtetësi të gjithë personave që kanë lindur në vend, për të garantuar barazinë e të drejtave civile dhe politike, mbrojtjen e jetës, lirisë dhe adhurimit fetar të të gjithë qytetarëve pa përjashtim, përdorimin e lirë të gjuhës së pakicave, themelimin e lirë të institucioneve fetare dhe shkollave në gjuhën e pakicës dhe

rrjedhën proporcionale të burimeve kombëtare për zonat minoritare.¹

Përfshirja e Shqipërisë në bllokun komunist menjëherë pas Luftës bëri që çështja e të drejtave të pakicave dhe lirive themelore të njeriut të kalojnë në një fazë të errët.

Legjislacioni ndërkombëtar i pasluftës për të drejtat e minoriteteve fillon me Asamblenë e Përgjithshme të Kombeve të Bashkuara, e cila më 10.12.1948, nxori dhe shpalli Deklaratën e Përgjithshme mbi të Drejtat e Njeriut, me parimin kryesor: « *njohja e dinjitetit të lindur të drejtave të barabarta dhe të patjetërsueshme të të gjithë anëtarëve të familjes njerëzore është themeli i lirisë, drejtësisë dhe paqes në botë*». Neni 2 i kësaj deklarate: « *Secili gëzon të gjitha të drejtat dhe liritë e parashtruara në këtë Deklaratë, pa kurrfarë kufizimesh përsa i përket racës, ngjyrës, gjinisë, gjuhës, besimit fetar, mendimit politik ose tjetër, origjinës kombëtare a shoqërore, pasurisë, lindjes ose tjetër*» dhe neni 26.2., « *Arsimi duhet të drejtohet nga zhvillimi i plotë i personalitetit të njeriut dhe nga forcimi i respektimit të të drejtave të njeriut dhe lirive themelore. Ai duhet të nxisë kuptimin, tolerancën dhe miqësinë midis të gjithë popujve, grupeve të racave dhe besimeve*» janë më të rëndësishmet mbi të drejtat e minoritetit.²

Dy dekada më vonë më 16.12.1966 Shqipëria nënshkroi «Paktin Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike»³, i cili u hartua me synim respektimin e të drejtave qytetare dhe politike. Ky Pakt i dha rëndësi jo vetëm individit, i cili « *.... ka detyra ndaj të tjerëve dhe ndaj kolektivitetit të cilit i përket dhe se ai është përgjegjës për t'i nxitur dhe respektuar të drejtat e njohura në këtë Pakt*». Në lidhje me të drejtat gjuhësore të pakicave në nenin 27 thuhet: « *Në shtetet ku ekzistojnë pakica etnike, fetare ose gjuhësore, personat që u përkasin këtyre pakicave nuk duhet të privohen nga e drejta që të kenë, sëbashku me pjesëtarët e tjerë të grupit të vet, jetën e vet të veçantë kulturore, të predikojnë dhe të praktikojnë fenë e tyre ose të përdorin gjuhën e tyre*».

Në Kartën e Helsinkit të vitit 1975 si një nga dokumentet themelore për të drejtat e pakicave në parimin e shtatë të saj deklarohet se⁴« *Shtetet pjesëmarrëse në territorin e të cilëve ekzistojnë pakica kombëtare do të respektojnë të drejtën*

¹ MANDAE,(2010), Arsimi i Minoritetit Grek në Shqipëri gjatë Mesluftës,Selanik, faqe 18.

² https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/aln.pdf

³ <https://hrrp.eu/alb/docs/CCPR-a.pdf>

⁴ <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>

e personave, që u përkasin këtyre pakicave për të qenë të barabartë para ligjit, do t'u ofrojnë atyre mundësinë e plotë për të gëzuar të drejtat dhe liritë themelore të njeriut dhe në këtë mënyrë do të mbrojnë interesat e tyre legjitime në këtë fushë».

Vendosja e sistemit pluralist më vitin 1991 dhe shembja e regjimit komunist sollën një përmbysje në fushën e të drejtave të pakicave. Në hartimin e legjislacionit të saj Shqipëria demokratike zotohet për t'ju përmbajtur standardeve europiane për të drejtat e njeriut.

Një nga dokumentet themelore të OKB-së për të drejtat e njeriut, e cila u miratua nga Asambleja e Përgjithshme në dhjetor të vitit 1992 është «Deklarata mbi të drejtat e personave që u përkasin pakicave kombëtare ose etnike, fetare dhe gjuhësore»⁵. Në nenin 2.1 thuhet: «*Personat që u përkasin pakicave kombëtare, ose etnike, fetare dhe gjuhësore kanë të drejtë të gëzojnë kulturën e tyre, të shpallin dhe praktikojnë fenën e tyre dhe të përdorin gjuhën e tyre, privatisht dhe publikisht, lirisht dhe pa ndërhyrje, apo çfarëdo forme diskriminimi*».

Të drejtat që lidhen me diversitetin gjuhësor të folësve ndahen në dy kategori: së pari, të drejta që lidhen me *procesin arsimor* (e drejta për të krijuar shkolla, për të mësuar në gjuhën amtare), së dyti, të drejtat që lidhen me *përdorimin e gjuhës* (e drejta për përdorimin e lirë të gjuhës së pakicës në mënyrë private dhe publike, për ta përdorur atë gjatë transaksioneve me autoritetet dhe gjykatat, regjistrimin e emrave dhe toponimeve në gjuhën e pakicës, etj.). Këto zhvillime tregojnë rëndësinë që legjislacioni evropian i jep promovimit të dallimeve gjuhësore si një element themelor i kulturës evropiane⁶.

Një dokument i rëndësishëm evropian për të drejtat e pakicave është⁷ «Konventa – kuadër për mbrojtjen e Pakicave Kombëtare» e Këshillit të Europës, që u nënshkrua nga Republika e Shqipërisë më datë 29. 06. 1995 dhe hyri në fuqi më datë 01.01.2000. Përbën konsideratën më bashkëkohore të të drejtave të pakicave kombëtare, duke pasur parasysh se në një shoqëri pluraliste dhe vërtet demokratike ajo duhet jo vetëm të respektojë identitetin etnik, kulturor, gjuhësor dhe fetar të çdo personi që i përket një pakice kombëtare, por edhe të krijojë kushte që lejojnë shprehjen, ruajtjen dhe zhvillimin e këtij

⁵<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-persons-belonging-national-or-ethnic>

⁶ CICELIQIS K., (2001), Mbrojtja e gjuhëve të pakicave, Udhëzues Enciklopedik, marrë nga: language.gr/greekLang/studies/guide/thema_c5/index.html 27/10/2017.

⁷ <https://rm.coe.int/16800c1303>

identiteti. Në nenin 1 thuhet: “*Mbrojtja e pakicave kombëtare dhe e të drejtave dhe lirive të personave që u përkasin këtyre pakicave është pjesë përbërëse e mbrojtjes ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe, si e tillë, hyn në fushën e bashkëpunimit ndërkombëtar*”.

Të drejtat gjuhësore mishërohen plotësisht në «Kartën Europiane për Gjuhët Rajonale ose të Pakicave», e cila u miratua nga Këshilli i Europës në Strasburg, më datë 05. 11. 1992 dhe hyri në fuqi në vitin 1995.

Qëllimi kryesor i Kartës është *mbrojtja e gjuhëve historike rajonale ose e pakicës në Evropë, disa prej të cilave janë në rrezik të zhdukjes së mundshme, duke kontribuar në ruajtjen dhe në zhvillimin e pasurisë dhe të traditave kulturore të Evropës*.

Lidhur me arsimin, në Nenin 8 (pika i), Karta parashikon që në territorin ku përdoren këto gjuhë, varësisht nga gjendja e secilës prej këtyre gjuhëve dhe pa e dëmtuar mësimin e gjuhës (gjuhëve) zyrtare të shtetit, palët angazhohen: a. i. *ta bëjnë të mundur arsimin parashkollor në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës; c. i. ta mundësojnë arsimin e mesëm në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës; e. i. ta bëjnë të mundur arsimin universitar dhe arsimin tjetër të lartë në gjuhët përkatëse rajonale ose të pakicës; g. të marrin masa për të siguruar të mësuarit e historisë dhe të kulturës e cila pasqyrohet nga gjuha rajonale ose e pakicës*. Gjithashtu, Karta përmban nene lidhur me përdorimin e gjuhës së pakicës në proceset gjyqësore (Neni 9), në administratë dhe shërbimet publike (Neni 10), në mjetet e komunikimit (Neni 11), në aktivitetet dhe objektet kulturore (Neni 12), në aktivitetet ekonomike dhe shoqërore (Neni 13), në shkëmbimet ndërkufitare (Neni 14)⁸ etj.

Njohja formale e pakicave kombëtare në Republikën e Shqipërisë, u sanksionua me ligjin nr. 96/2017 «Për mbrojtjen e pakicave kombëtare në Republikën e Shqipërisë»⁹ në Nenin 3, pika 1, 2 parashikohet: *1. Pakicë kombëtare është një grup shtetasish shqiptarë që banojnë në territorin e Republikës së Shqipërisë, kanë lidhje të hershme dhe të qëndrueshme me shtetin shqiptar, shfaqin karakteristika dalluese kulturore, etnike, gjuhësore, fetare ose tradicionale dhe të cilët janë të gatshëm për të shprehur, ruajtur dhe zhvilluar*

⁸ https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/03albanian/Ahri/AEuropean_Charter_for_Regional_or_Minority_Languages.pdf

⁹ <https://www.kmd.al/wp-content/uploads/2018/05/1524738824-Ligji-Per-Mbrojtjen-e-Pakicave-Kombetare-ne-R.Sh-2017.pdf>

së bashku identitetin e tyre të dallueshëm kulturor, etnik, gjuhësor, fetar ose tradicional. 2. Në kuptimin e këtij ligji, pakicat kombëtare në Republikën e Shqipërisë janë pakicat greke, maqedonase, arumune, rome, egjiptiane, malazeze, boshnjake, serbe dhe bullgare.

Kurse në Nenin 13, pika 1, 2 sanksionohet e drejta e arsimit në gjuhën e pakicës: 1. *Personat, që i përkasin një pakice kombëtare, gëzojnë të drejtën të mësojnë gjuhën e pakicës.* 2. *Personave, që u përkasin pakicave kombëtare, në njësitë e vetëqeverisjes vendore, ku ato banojnë tradicionalisht, ose në numër thelbësor, nëse ka kërkesë të mjaftueshme u sigurohen mundësi për të mësuar, ose për të marrë mësim në gjuhën e pakicës, në përputhje me legjislacionin përkatës në fushën e arsimit.*

2. Kuadri ligjor i arsimit në Minoritetin Etnik Grek pas viteve 1990

Rënia e regjimit diktatorial në vitin 1991, ishte vendimtare për historinë moderne të Shqipërisë, ku vendi hyri në një proces të gjatë demokratizimi dhe integrimi ndërkombëtar. Në hartimin e legjislacionit të saj Shqipëria zotohet t'u përmbahet standardeve europiane për të drejtat themelore të pakicave, fakt që mishërohet qysh në Dispozitat Kushtetuese të Prillit të vitit 1991, në Nenin 4 të saj¹⁰ «*Republika e Shqipërisë njej dhe garanton të drejtat dhe liritë themelore të njeriut, të pakicave kombëtare, të pranuara në dokumentet ndërkombëtare.*»

Me dispozitat Kushtetuese statusi i pakicave ngrihet në një shkallë më të lartë. Për herë të parë garantohen të drejtat themelore dhe liritë jo vetëm të individit, por edhe të pakicave etnike. Përsa u përket të drejtave gjuhësore, e reja e kësaj kushtetute është se u njihet fëmijëve minoritarë e drejta «*të mësojnë dhe të mësohen në gjuhën e tyre amtare*», që do të thotë se gjuha e tyre amtare do të përdoret edhe si mjet për përfitimin e njohurive të reja.¹¹

Në fillim të vitit shkollor 1991-1992, mësuesit e minoritetit grek ndërmorën një grevë pesëmbëdhjetë ditore me katër kërkesa kryesore:

1. Zhvillimi në shkollat e minoritetit të të gjitha mësimeve vetëm në gjuhën amtare;

¹⁰ Ligji nr. 7491, datë 29.4.1991, për dispozitat kryesore kushtetuese.

¹¹ MEMUSHI R., Legjislacioni për gjuhët e pakicave, Kërkime Universitare, Universiteti i Gjirokastrës, 2001.

2. Hapja e shkollave greke në fshatrat me popullsi të përzier, të cilat u krijuan gjatë regjimit komunist;

3. Hapja e shkollave greke në qendrat urbane, ku jetonin anëtarë të minoritetit etnik grek dhe plotësimi i kushteve;

4. Mësimdhënia e Historisë dhe Gjeografisë së Greqisë në shkollat minoritare;

Në shtator të vitit 1991 doli udhëzimi i parë, i cili në thelb përbënte përpjekjen e parë për të rregulluar statusin e funksionimit të arsimit të minoritetit. Sipas udhëzimit të Ministrisë së Arsimit nr.17, datë 27.09.1991, gjuha greke njihet si gjuha e mësimdhënies, në shkollat e minoritetit, në të gjitha klasat e ciklit tetëvjeçar për të gjitha lëndët e parashikuara, si dhe në programin arsimor të përcaktuar nga Ministria e Arsimit, ndërsa shqipja do të mësohej si gjuhë e huaj. Në kopshtet shtetërore u deklarua përdorimi i gjuhës amtare të fëmijëve. Fshatrat me popullsi të përzier që ishin krijuar gjatë sistemit komunist në zonat minoritare kishin të drejtë të hapnin shkollë në gjuhën amtare.

Ky dekret sanksionoi gjuhën amtare të minoritetit në arsimin parashkollor dhe atë të detyrueshëm dhe krijoi një klimë optimizmi në minoritetin grek për mësimdhënien e greqishtes në shkollat e mesme dhe ciklet e larta arsimore, krahas funksionimit të Akademisë Pedagogjike të Gjirokastrës, ku u ndërmor hapi i parë për përmirësimin e situatës në krahasim me të kaluarën. Në qendrat e mëdha urbane, ku kishte një numër të konsiderueshëm nxënësish me origjinë greke dy kërkesat e tjera për funksionimin e shkollave greke, nuk u pranuan. Gjithashtu, nuk u lejua në to, as mësimdhënia e Historisë dhe Gjeografisë së Greqisë.

Gjatë vitit shkollor 1991-1992, shkollat greke funksiononin në Sarandë, Gjirokastrë, Ksamil dhe Delvinë, pas përpjekjeve të vazhdueshme të Këshillit të Prefekturave, i vetmi organ kompetent për funksionimin e një shkolle në përputhje me legjislacionin. Me vendim të Këshillit të Ministrave nr. 2618, datë 12.10.1992, drejtuar Kryesisë së Këshillit të rrethit Sarandë (të cilin e konsideronte përgjegjës për shtrembërim të udhëzimit nr. 17, datë 27.09.1991), u mbyllën shkollat në gjuhën greke në Ksamil dhe në qytetin e Sarandës me justifikimin, se nuk u përkasin zonave të mirëfillta minoritare. Këshilli i Prefekturës dhe Shoqata e Prindërve të nxënësve protestuan për mbylljen e shkollave. Gjithashtu, Ministria e Arsimit me vendimin nr. 4609/1, datë 17.09.1993, refuzoi hapjen e shkollës greke në qytetin e Gjirokastrës pas kërkesës të banorëve të qytetit. Gjatë kësaj periudhe, përgjegjësia ekskluzive për hapjen e shkollave i kaloi nga pushtetit vendor, që sipas ligjit të vitit 1981 ishte Këshilli i Qarkut, me vendim të KM nr.

500, datë 25.10.1993, Ministrisë së Arsimit.

Në mars të vitit 1993, Shqipëria miraton ligjin për të drejtat e pakicave kombëtare, në nenin 26 përmendet: «*Personat që i përkasin pakicave kombëtare kanë të drejtë të ushtrojnë pa asnjë lloj diskriminimi dhe në barazi para ligjit të drejtat dhe liritë themelore të njeriut. Ato kanë të drejtë të shprehin, ruajnë dhe zhvillojnë lirisht identitetin e tyre etnik, kulturor, fetar, gjuhësor, të mësojnë dhe të mësohen në gjuhën e tyre amtare, si dhe të bashkohen në organizata e shoqata për mbrojtjen e interesave dhe identitetit të tyre*».¹²

Udhëzimi i Ministrisë së Arsimit nr. 19, datë 13.09.1993, i cili zëvendësoi udhëzimin nr.17, revokoi shumicën e reformave statutove të vitit 1991 dhe kufizoi mësimin e gjuhës greke vetëm në katër klasat e para të shkollës së ciklit tetëvjeçar. Ky udhëzim caktoi edhe raportin midis lëndëve që zhvillohen në gjuhën shqipe (40%) me ato në gjuhën amtare (60%) për klasat 5-8 (cikli i dytë). Në klasat 9-12 (cikli i tretë) mësimi zhvillohet në gjuhën shqipe dhe gjuha greke mësohet në klasën e 9-të dhe të 10-të dy orë në javë.

Sipas këtij udhëzimi, «*Hapja e klasave ose e shkollave të reja në gjuhën e pakicave kombëtare në kuadrin e sistemit publik shkollor, në zonat e pakicave (kur ka një përqindje të konsiderueshme të personave të pakicave kombëtare) bëhet me vendim të Ministrisë së Arsimit, mbi bazën e propozimit të Këshillit të rrethit përkatës*». Udhëzimi 19-të shkaktoi një tronditje të madhe në minoritetin grek dhe tek të gjithë mësuesit grekofonë që vendosën të mos marrin pjesë në mësim, duke shprehur protestën e tyre.

Në fillim të vitit shkollor 1994-1995, Ministria e Arsimit dërgoi në shkollat greke një vendim të Këshillit të Ministrave nr. 396, datë 22.08.1994¹³, bazuar në nenin 26 të ligjit “Për të drejtat dhe liritë themelore të njeriut”, duke marrë parasysh parimet dhe standardet e parashikuara nga Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale, ose të Pakicave, e cila është miratuar nga Këshilli i Evropës në Strasburg më datë 05.11.1992. Sipas këtij udhëzimi, për të mundësuar pjesëmarrje të barabartë dhe aktive në të gjithë jetën ekonomike, sociale, politike dhe kulturore të Shqipërisë, të rinjtë që u përkasin minoriteteve duhet të njohin gjuhën shqipe dhe për këtë qëllim shteti krijoi kushtet e nevojshme. Në njësitë shkollore ekzistuese, ku mësohej edhe gjuha amtare e këtyre pakicave, ata kishin të drejtën për të dhënë mësim, apo të mësonin gjuhën amtare. Në

¹² Ligji nr.7692, datë 31.03.1993.

¹³ Vendim i KM nr. 396, datë 22.08.1994, botuar në Fletoren Zyrtare nr. 17, faqe 783.

kuadër të programit shkollor nxënësve minoritarë iu krijua mundësia për të studiuar historinë, traditat dhe kulturën e tyre.

Anëtarët e minoritetit protestuan ashpër kundër këtij vendimi, pasi ai nuk zgjidhi problemin e funksionimit të shkollave të Delvinës, Sarandës, Metohitit, Ksamilit, Bisticës dhe Gjirokastrës, të cilat u hapën në bazë të legjislacionit aktual gjatë viteve 1991, 1992, 1993. Përmes një memorandumit ata kërkuan heqjen e së drejtës për arsimim në gjuhën amtare vetëm në të ashtuquajturat zona minoritare, analogjinë me baza shkencore mes lëndëve që do të mësoheshin në gjuhën shqipe dhe gjuhën amtare, si dhe mos heqjen nga pushteti vendor të kompetencave që i përkisnin arsimit.

Në qarkoren e Ministrisë së Arsimit nr. 14, datë 03.09.1994, «*Për arsimin 8-vjeçar në gjuhën amtare të minoriteteve*», u ripërcaktua kuadri ligjor për arsimin e minoritetit. Kjo qarkore rivendosi mësimin e të gjitha lëndëve në gjuhën greke në ciklin e dytë (5-8), me përjashtim të fizikës, matematikës, historisë dhe gjeografisë së Shqipërisë. E drejta për të mësuar gjuhën greke jepet në çdo shkollë në qoftë se të paktën 32 nxënës dëshirojnë ta mësojnë atë. Ky numër më vonë u reduktua në 20.

Kontributi më i rëndësishëm ishte konsolidimi i arsimit grek në klasat 5-8, përveç disa lëndëve të mësimdhënies në gjuhën shqipe. Me vendimin nr. 548, datë 26.08.1996, të Këshillit të Ministrave, koha e mësimin të gjuhës greke në shkollat e mesme (klasat 10-12), u rrit nga dy orë, në katër orë në javë. Kurrikula e formalizuar me këtë udhëzim u zbatua në vitin akademik 1994 – 1995. Ky raport zbatohet edhe sot.

Në «Ligjin për sistemin arsimor parauniversitar», nr.7952, datë 21.06.1995, Neni 10.1, i cili u shpall «*Personave që u përkasin pakicave kombëtare u krijohen mundësi të mësojnë dhe të mësohen në gjuhën amtare, të mësojnë historinë dhe kulturën e tyre brenda kuadrit të planeve dhe programeve mësimore*». Vendimi i Këshillit të Ministrave nr. 502, datë 08.05.1996,¹⁴ lejon funksionimin e klasave greke në shkollat e qendrave të mëdha urbane, nëse aplikojnë të paktën 20 prindër. Kjo çoi në hapjen e shkollave greke në qytetet e Gjirokastrës, Sarandës dhe Delvinës.

Vendimi i Këshillit të Ministrave nr. 493, datë 18.09.1995, «*Për fillimin e mësimin të gjuhës greke në disa shkolla të mesme*», ku lejohet mësimi i gjuhës greke në shkollat e mesme, me dy orë në javë në klasat e 9-ta dhe 10-ta.

Në Reformën Arsimore të vitit 2005, cikli i studimit 8-vjeçar bëhet 9-vjeçar,

¹⁴ Vendim i KM nr. 502, datë 05.08.1996, botuar në Fletoren Zyrtare nr. 21, faqe 790.

në fund të reformës së vitit 2009, gjuha greke mësohej deri në klasën e nëntë dhe nuk mësohej fare në shkollën e mesme. Me vendim të Ministrisë së Arsimit nr. 6045, datë 14.10.2009, “*Për mësimin e gjuhës greke si lëndë me zgjedhje të detyruar*” gjuha dhe letërsia greke tani mësohet dy orë në javë në tre vitet e shkollës së mesme.

Si përfundim, liria e shprehjes gjuhësore, e lidhur ngushtë me arsimin dhe kulturën, përbën një shtyllë kryesore të jetës së grupeve minoritare. Hulumtimi i kryer ka nxjerrë në pah se ky aspekt është vendimtar për integrimin social dhe kulturor të këtyre pakicave etnike, ndërsa mbetet i garantuar nga një kornizë e gjerë ligjore ndërkombëtare. Prandaj, është thelbësore që të vazhdojnë përpjekjet për të siguruar zbatimin e këtyre të drejtave në praktikë, në mënyrë që minoritetet të mund të ushtrojnë lirisht gjuhën dhe kulturën e tyre, duke ndikuar pozitivisht në bashkëjetesën shoqërore dhe në diversitetin kulturor të shoqërive moderne.

BIBLIOGRAFIA

- MEMUSHI R., (2001), *Legjislacioni për gjuhët e pakicave*, Kërkime Universitare, Universiteti i Gjirokastrës.
- TSITSELIQIS K. (1996). *Regjimi ndërkombëtar dhe evropian për mbrojtjen e të drejtave gjuhësore të pakicave dhe rendi juridik grek*, Athinë: Sakkoula.
- TSITSELIQIS K., (2001), *Mbrojtja e gjuhëve të pakicave*, Udhëzues Enciklopedik, Marrë nga: language.gr/greekLang/studies/guide/theme_c5/index.html 27/10/2017.
- MANDA E, (2010), *Arsimi i Minoritetit Grek në Shqipëri gjatë Mesluftës*, Selanik, faqe 18.
- https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/aln.pdf
- <https://hrrp.eu/alb/docs/CCPR-a.pdf>
- <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>
- <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-persons-belonging-national-or-ethnic>
- <https://rm.coe.int/16800c1303>
- https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/03albanian/Ahri/AEuropean_Charter_for_Regional_or_Minority_Languages.pdf
- <https://www.kmd.al/wp-content/uploads/2018/05/1524738824-Ligji-Per-Mbrojtjen-e-Pakicave-Kombetare-ne-R.Sh-2017.pdf>